

«Οι ξεριζωμένοι» του Βάσου Δασκαλάκη – Το «ξεχασμένο» σπουδαίο μυθιστόρημα του '30 μας συστήνεται ξανά, συγκινητική μαρτυρία για τη ζωή στα μεταλλεία του Λαυρίου

5 Μαΐου 2026

👁 1571

Για το μυθιστόρημα του Βάσου Δασκαλάκη «Οι ξεριζωμένοι, διήγηση ενού χωριάτη» (εκδ. Τόπος).

Εικόνα: Ο συγγραφέας, από το αρχείο της εγγονής του, Ήβης Δασκαλάκη.

Γράφει η **Μαρία Μοίρα**

Ο Βάσος Δασκαλάκης (1897-1944) στην εισαγωγή και στα τρία μέρη του μοναδικού του μυθιστορήματος *Οι ξεριζωμένοι* ([https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?](https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?utm_source=bookpress&utm_medium=post)

utm_source=bookpress&utm_medium=post), το οποίο επανεκδίδεται σήμερα, σχεδόν έναν αιώνα μετά την πρώτη του παρουσίαση στο αναγνωστικό κοινό το 1930, κάνει μια ενδιαφέρουσα αντιστιξη ανάμεσα στον γενέθλιο τόπο και στον τόπο του αναγκαστικού μισεμού. Μια προφητική αντιδιαστολή ανάμεσα στη σιωπή και τη γαλήνη της εξοχής και στον εκκωφαντικό ακατάπαυστο θόρυβο των μηχανών, ανάμεσα στο μεγαλείο και την αρμονία της φύσης και τη δυστοπική συνθήκη της πολιτείας των μεταλλείων. Εκεί όπου η συνεχής εξορυκτική διαδικασία και οι αδιάκοπες χυτεύσεις δηλητηρίαζαν το περιβάλλον, σκότωναν τα ζώα και υπονόμειαν την υγεία των ανθρώπων.

(https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?utm_source=bookpress&utm_medium=post)

Ο δεκατριάχρονος ήρωας, ένα χωριατόπαιδο ορφανό από μάνα, αλλά με μια τρυφερή θετή μητέρα που το φρόντιζε στοργικά σαν δικό της παιδί, μόλις χάνει αναπάντεχα και τον πατέρα του από μια επιδημία ευλογιάς, αν και αγαπούσε τα γράμματα και ήταν προορισμένος να συνεχίσει στο γυμνάσιο τελειώνοντας το σχολαρχείο, αναγκάζεται να πάει να εργαστεί μίλια μακριά, στα μεταλλεία. Μικρό παιδί αποκόβεται από τη θέρμη της μητρικής αγκαλιάς, την προστασία της οικογένειας, την ασφάλεια του γνώριμου φυσικού περιβάλλοντος, την αυθόρμητη αλληλεγγύη της μικρής κοινωνίας του χωριού και την αλληλοϋποστήριξη των χωριανών στις χαρές και στις λύπες, και φεύγει για να ξεκινηθεί κοντά σε συγγενείς σε μέρος μακρινό. Για να μάθει μια τέχνη.

Δουλεύει σαν παραγιός από το χάραμα μέχρι το βράδυ δίχως ύπνο και ξεκούραση, με ένα ξεροκόμματο για φαγητό και χωρίς καθόλου μεροκάματο, σε μια πόλη σκοτεινή, γκρίζα και αφιλόξενη, κοντά σε ανθρώπους σκυθρωπούς, που η αγωνία της επιβίωσης τους έκανε σκληρόκαρδους και απόμακρους.

Ξεριζωμένο από τον τόπο του, στερημένο από προστάτες και φίλους, ρίχνεται μικρό παιδί ακόμα, στον σκληρό αγώνα της βιοπάλης. Δουλεύει σαν παραγιός από το χάραμα μέχρι το βράδυ δίχως ύπνο και ξεκούραση, με ένα ξεροκόμματο για φαγητό και χωρίς καθόλου μεροκάματο, σε μια πόλη σκοτεινή, γκρίζα και αφιλόξενη, κοντά σε ανθρώπους σκυθρωπούς, που η αγωνία της επιβίωσης τους έκανε σκληρόκαρδους και απόμακρους. Το φιλότιμο αγόρι προσπαθεί να μην λυγίσει από τις κακουχίες, τις αρρώστιες και τα ατυχήματα που δεν ήταν σπάνια στο χώρο της δουλειάς. Σφίγγει τα δόντια και καταπίνει τα δάκρυά του νοσταλγώντας τον τόπο του, καθώς θέλει να μην βαρύνει κανέναν και να μην διαφεύσει τις προσδοκίες όσων τον έστειλαν μακριά από το σπίτι και τους αγαπημένους του. Για να ωριμάσει μια ώρα αρχύτερα και να εξασφαλίσει ένα σίγουρο μέλλον. Για να «παλέψει για το μεροκάματο με τη Ζωή» και να βγει νικητής.

(https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?utm_source=bookpress&utm_medium=post)

Η ζωή στα μεταλλεία

Η πολιτεία των μεταλλείων, όπως συνάγεται από το βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα και τα στοιχεία που παρατίθενται στο εξαιρετικά κατατοπιστικό επίμετρο της Ήβης Δασκαλάκη (της εγγονής που δεν γνώρισε τον παππού της, όπως και ο πατέρας της, καθώς ο Βάσος Δασκαλάκης πέθανε στην κατοχή το 1944, σε ηλικία 47 ετών), είναι το Λαύριο των αρχών του εικοστού αιώνα και οι αφηγηματικές σελίδες που αφορούν στην δύσκολη ζωή του ήρωα στα μεταλλεία είναι η δική του προσωπική εμπειρία.

Η εκκλησία της Αγίας Τριάδας στο χωριό Κάβαλλος, όπου είναι ενταφιασμένη η μητέρα του συγγραφέα. Εικόνα: Από την έκδοση του Καστανιώτη το 1980, την οποία προλογίζει η Έλλη Αλεξίου, συγγραφέας και πρώτη σύζυγος του Δασκαλάκη.

Η μετοίκηση από το χωριουδάκι του σε έναν οικισμό από υγρά χαμόσιπτα, που πλαισίωναν τις εκτεταμένες κτιριακές εγκαταστάσεις των μεταλλείων, όπου στεγάζονταν οι εργάτες και οι οικογένειές τους σε ένα καθεστώς προσωρινότητας και ανοικειότητας, καθώς όλοι είχαν την προσδοκία να φύγουν το ταχύτερο από εκεί, είναι ο δικός του τραυματικός ξεριζωμός. Η ζωή που ζούσε δίπλα στους λόφους από σκουριά, μεταλλευτικά υπολείμματα και απόβλητα, σε ένα βλοσυρό και ανήλιαγο περιβάλλον, μολυσμένο από το αρσενικό, τους καπνούς και τις εκπομπές αερίων των εργοστασίων, στο οποίο δεν άντεχαν τα οικόσιτα ζώα και αργά ή γρήγορα φορούσαν και οι άνθρωποι προσβάλλονταν από ανιάτες θανατηφόρες ασθένειες.

Καθώς η ανάγκη για δουλειά των ανήλικων και ενήλικων εργατών τούς κρατούσε δέσμους των αποφάσεων της εργοδοσίας, που τους υποχρέωνε να δουλεύουν μέχρι εξάντλησης επτά μέρες την εβδομάδα. Για να βγει η παραγωγή και να μην «λείψει το μεροκάματο από το σπίτι και την οικογένειά τους».

Η γλώσσα του Βάσου Δασκαλάκη, που διέπρεψε σαν μεταφραστής κυρίως των Νορβηγών Κνουτ Χάμσον (/component/tags/tag/knout-xamsoyn) και Ίβεν (/component/tags/tag/1717), είναι προφορική και άμεση, εύγευστη και λιτή, φορτισμένη από πάθος και συναισθήματα. Τα νοήματα πυκνά και οι λέξεις του, που έχουν το ειδικό βάρος του βιώματος, μιλούν στο πρώτο μέρος με γνήσια νοσταλγία και ιδιαίτερη συγκίνηση, χωρίς εξάρσεις, ανώφελους λυρισμούς και εξιδανικεύσεις, για τα αγαθά που απλόχερα προσέφερε η φύση στους ανθρώπους και για τον παράδεισο της παιδικής του ηλικίας στο χωριό. Εκεί που, παρά τη φτώχεια και τις στερήσεις, τις αντιξοότητες και τα βάσανα, οι κύκλοι των εποχών και των αγροτικών εργασιών έδιναν στην καθημερινότητα τη σιγουριά της εδραίας κατοίκησης και τη βεβαιότητα του «ανήκειν». Ενώ στο δεύτερο μέρος αποτυπώνεται με ενάργεια και χωρίς διδακτισμό η απάνθρωπη συνθήκη της εσωτερικής μετανάστευσης, που ανάγκαζε τους φτωχούς ανθρώπους να εγκαταλείπουν μαζικά τις ιδιαίτερες πατρίδες τους για να κυνηγήσουν το

μεροκάματο. Να ζουν με την αγωνία της απόλυσης, χωρίς εργασιακά δικαιώματα μέσα στο ζόφο και την απελπισία. Καθώς η ανάγκη για δουλειά των ανήλικων και ενήλικων εργατών τούς κρατούσε δέσμιους των αποφάσεων της εργοδοσίας, που τους υποχρέωνε να δουλεύουν μέχρι εξάντλησης επτά μέρες την εβδομάδα. Για να βγει η παραγωγή και να μην «λείπει το μεροκάματο από το σπίτι και την οικογένειά τους».

Πολιτικοκοινωνικά και ανθρωπολογικά σχόλια

Στο διεισδυτικό, σχεδόν προφητικό, αφήγημα του συγγραφέα δεν ξεδιπλώνονται μόνο οι συγκινητικές κακοτυχίες και η ορφάνια του ήρωα, αλλά παρεμβάλλονται στην πλοκή εύστοχες και εύγλωττες πολιτικοκοινωνικές και ανθρωπολογικές επισημάνσεις για τον βολικό και ευρέως διαδεδομένο θεσμό της παιδικής εργασίας, για την εκβιομηχάνιση και την άναρχη αστικοποίηση που υπήρξε το αποτέλεσμα της απόλυτης εγκατάλειψης και απαξίωσης της υπαίθρου. Η ιστορία-μαρτυρία του Βάσου Δασκαλάκη είναι γραμμένη, όπως επισημαίνει η Έλλη Αλεξίου (</component/tags/tag/elli-aleksiou>) στον πρόλογο της δεύτερης έκδοσης του βιβλίου το 1980, «με αίμα κι δάκρυα και όχι με νου και λογική» και αυτό της προσδίδει μια ιδιαίτερη δύναμη, την οποία επεσήμαναν οι επαινετικές κριτικές της πρώτης έκδοσης (Άγγελος Τερζάκης, Γαλάτεια Καζαντζάκη, κ.ά.). Το τρίτο μέρος, που δεν υπερβαίνει τις τρεις σελίδες, κινείται στο ίδιο κλίμα με την εισαγωγή, καθώς σε μια συμμετρική παράθεση προβληματισμών εκφράζεται η ευχή και η προσδοκία για την αφύπνιση του σύγχρονου ανθρώπου, που έρμαιο της τεχνολογικής προόδου αδιαφορεί για την καταστροφή της φύσης και τα ερείπια που αφήνει πίσω του.

Ο ήρωας, όταν επιτέλους κατορθώσει να ξεφύγει από τη μέγγενη της πολιτείας των μεταλλείων, δεν θα γυρίσει στον τόπο του πλούσιος και δοξασμένος, νικητής και τροπαιοφόρος για να ανακουφίσει τη γριά μάνα και να κάνει περήφανους τους συντοπίτες του.

Ο συγγραφέας στον επίλογο μιλά με πάθος και παρρησία για τις ανυπέβλητες δυσκολίες του γυρισμού και για την ανομολόγητη ελπίδα του ξεριζωμένου να επιστρέψει κάποτε στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Γιατί ο ήρωας, όταν επιτέλους κατορθώσει να ξεφύγει από τη μέγγενη της πολιτείας των μεταλλείων, δεν θα γυρίσει στον τόπο του πλούσιος και δοξασμένος, νικητής και τροπαιοφόρος για να ανακουφίσει τη γριά μάνα και να κάνει περήφανους τους συντοπίτες του. Θα κρατά μόνο δυο μολυβένια τασάκια που έφτιαξε με τα χέρια του και μια τσιμπίδα που γράφει το όνομά της. Ατράνταχτη απόδειξη ότι κάποτε δούλεψε σκληρά εκεί, «στα κάτεργα της πολιτείας και της Μεγάλης Ζωής με σφιγμένα δόντια και καταπιωμένα δάκρυα».

* Η **ΜΑΡΙΑ ΜΟΙΡΑ** (</component/tags/tag/maria-moira>) είναι αρχιτέκτονας και καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

Απόσπασμα από το βιβλίο

«Αν καμιά φορά σου τύχει και βρεθείς στην πολιτεία των μεταλλείων, σ' όποια και να 'ναι μεριά στην πολιτεία των μεταλλείων, κοίταξε τα αλλόκοτα μηχανήματα με τα πολλά λουριά και με τα λογής λογής σκαρφίσματα του νου του ανθρώπου, όμως κοίταξε και τους ίδιους τους ανθρώπους. Κοίταξε τα παιδιά. Από καιρό σε καιρό ερχότανε κανένας μορφοντυμένος ταξιδιώτης να επισκεφτεί τις εργασίες, βαστούσε τη φωτογραφική του μηχανή και το μπαστούνι του, και κούναγε το κεφάλι του πως είχε καταλάβει τούτο ή εκείνο που του εξηγούσε ο εργοδηγός. Εμάς μας χαιρετούσε χαμογελώντας μια καταδεχτικά κι ως εκεί – δε μας πολυκοίταζε, δε στεκότανε σαστισμένος να μας κοιτάξει. Θαν το 'βρισκε βέβαια φυσικό που ήμασταν κειδά. Όμως, αν τύχει και βρεθείς καμιά φορά στην πολιτεία των μεταλλείων, κοίταξε που σου λέω, και τότε ίσως πεις και συ απομέσα σου πως έχω δικιο αν παραπονιέμαι· κι αν σε ζηλεύω εσένα, που σε πιστεύω τυχερό στη ζωή. Βάλε όμως τα μάτια της καρδιάς σου και κοίταξε».

Έγραψε το μυθιστόρημα *Οι ξεριζωμένοι, διήγηση ενός χωριάτη* (Μάρτιος 2026, εκδόσεις Τόπος), μια σπάνια αποτύπωση της σκληρής πραγματικότητας στα μεταλλεία του Λαυρίου μέσα από τα μάτια ενός έφηβου εργάτη, και τέσσερα διηγήματα που δημοσιεύτηκαν σε λογοτεχνικά περιοδικά. Η μεταφραστική παρακαταθήκη του υπήρξε σπουδαία και υψηλής ποιότητας, καθώς απέδωσε στα ελληνικά έργα του Χένρικ Ίψεν και του Κνουτ Χάμσουν. Πολλές θεατρικές παραστάσεις βασίστηκαν στις μεταφράσεις του, μεταξύ των οποίων «Η αγριόπαπια», που ανέβηκε από τον θίασο της Μαρίκας Κοτοπούλη σε σκηνοθεσία Κάρολου Κουν την περίοδο 1939-1940.

Ακολουθήστε την [bookpress.gr](https://news.google.com/publications/CAAqBwgKMK39pAsw8le9Aw?hl=en-US&gl=US&ceid=US:en) στο Google News (<https://news.google.com/publications/CAAqBwgKMK39pAsw8le9Aw?hl=en-US&gl=US&ceid=US:en>) και διαβάστε πρώτοι τα θέματα που σας ενδιαφέρουν.